

М. В. СЕМЕНЕНКО

Марія Вікторівна Семененко, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЗАМІНА ВИГОДОНАБУВАЧА В МАЙНОВОМУ СТРАХУВАННІ

Призначення та заміна вигодонабувача за договором добровільного майнового страхування є одним із способів захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб – власників або користувачів майна.

Досі в науковій літературі не було детально викладено позицію стосовно порядку заміни вигодонабувача за договором страхування. Зокрема, це стосується української теоретичної науки. Наводились лише положення дослідників страхування щодо особи, яка може бути призначена чи замінена в якості вигодонабувача. А саме, В. Р. Ідельсон, В. П. Крюков, Л. А. Лунц, М. Л. Шимінова, А. Ю. Єжова, О. Ю. Шевченко, К. Є. Турбіна, Ю. Б. Фогельсон досліджували правовий статус вигодонабувача, проте не приділяли увагу порядку його заміни.

Лише В. Ю. Абрамов зазначив, що заміна вигодонабувача за договором страхування може відбуватись з обов'язковою наявністю у правонаступника вигодонабувача інтересу у збереженні майна¹.

У страхових правовідносинах, зокрема з добровільного майнового страхування, існує проблема в реалізації права страхувальника на заміну вигодонабувача. Ця проблема виявляється в тому, що страховик за договором страхування не може визначити особу вигодонабувача для виплати страхового відшкодування в результаті того, що заміна вигодонабувача не була здійснена належним чином. А пов'язано це із законодавчо встановленим обмеженням строку для заміни вигодонабувача «до настання страхового випадку».

У цьому дослідженні ставимо за мету визначити:

– у чому полягає процедура заміни вигодонабувача;

– в яких випадках страхувальнику може бути відмовлено в заміні вигодонабувача.

Право страхувальника призначати та замінювати вигодонабувача за договором страхування передбачено законом України «Про страхування» та Цивільним кодексом України. Так згідно ч. 4 ст. 3 Закону України «Про страхування»² страхувальники мають право при укладанні договорів страхування інших, ніж договори особистого страхування, призначати фізичних осіб або юридичних осіб (вигодонабувачів), які можуть зазнати збитків в результаті настання страхового випадку, для отримання страхового відшкодування, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування.

Хотілося б зазначити, що часто сторони за договором страхування не приділяють належної уваги порядку заміни вигодонабувача та не передбачають в тексті договору свої права і обов'язки з цього приводу. В разі заміни вигодонабувача, страховик і страхувальник звертаються до вищевказаної норми закону, але в деяких випадках вони можуть зустрітись із проблемою визначення належного вигодонабувача для виплати страхового відшкодування.

На нашу думку, якщо в договорі страхування не передбачати відповідну процедуру заміни вигодонабувача, то вказана норма закону може діяти в цій редакції лише у випадку, коли власник (або користувач) застрахованого майна змінюється до настання страхового випадку. А отже, фактично заміна вигодонабувача відбувається в строк, встановлений законом.

Проте, як бути із виплатою страхового відшкодування, якщо майно було відчужено під час настання страхового випадку (або одразу після його настання)? Наприклад, має місце ситуація, коли державна реєстрація права власності на житловий будинок за новим власником була здійснена в момент, коли застрахований будинок піддався пожежі. При цьому жоден з учасників страхового правовідношення не знав та не міг знати про настання такого випадку в цей час. Отже, щойно була здійснена державна реєстрація права власності на застраховане майно, – останнє згоріло. Даний випадок визнається страховим випадком за договором страхування, проте, кому належить здійснити виплату страхового відшкодування – невідомо? При цьому, в договорі страхування сторони не передбачили порядку заміни вигодонабувача. Фактично власник застрахованого майна змінився, і тепер необхідно здійснити заміну вигодонабувача. Проте, згідно вимог закону, страхувальник не має право замінити вигодонабувача після настання страхового випадку.

Випадки, коли власник застрахованого майна змінюється, трапляються часто, при цьому не можливо передбачити, що в момент зміни власника майна останнє може бути пошкоджено чи втрачено. За таких обставин страхувальник позбавлений можливості у повному обсязі скористатись своїм правом перед страховиком замінити вигодонабувача за договором страхування. При цьому, мають місце ситуації із затягуванням страховиком строків виплати страхового відшкодування, оскільки останній не може визначити особу, якій страхове відшкодування має бути сплачено.

Згідно вимог закону України «Про страхування» (ч. 4 ст. 3)³ відшкодування має бути виплачене страховиком особі, яка зазнала збитків у разі пошкодження (знищення) майна. Якщо страхувальник та вигодонабувач збігаються в одній особі, то питання про те, кому здійснювати виплату страхового відшкодування не виникає. Але, якщо страхувальник є орендарем застрахованого майна і в якості вигодонабувача призначив

власника цього майна, який змінився в момент настання страхового випадку, то очевидно, що виплата страхового відшкодування має бути здійснена на користь нового власника майна. Проте, це суперечить вимогам закону. За таких обставин страховик може взагалі відмовити у виплаті страхового відшкодування, посилаючись на те, що заміна вигодонабувача можлива лише до настання страхового випадку.

Вирішення проблеми заміни вигодонабувача за умови обмеження строку для такої заміни – «до настання страхового випадку» – автор пропонує здійснити на підставі наступного аналізу:

Згідно ст. 323 Цивільного кодексу України⁴ ризик випадкового знищення або пошкодження майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом. Такий ризик може нести також й користувач майна. При укладенні договору страхування має бути встановлена наявність у вигодонабувача майнового інтересу у збереженні відповідного майна. Такий інтерес має бути заснований на законі або договорі і підтверджуватись відповідними правостановлюючими документами на це майно (договір купівлі-продажу, дарування, оренди, свідоцтво про право на спадщину, інше).

Відповідно пп. 1 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»⁵ страховик є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, та зобов'язаний здійснювати ідентифікацію та вивчення своїх клієнтів (страхувальника і вигодонабувача) (пп. 22 п. 2 ст. 6), з'ясувати мету та характер майбутніх ділових відносин з ними (пп. 24 п. 2 ст. 6) з метою виявлення, попередження та припинення фінансових операцій, спрямованих на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Така перевірка займає певний період часу, і якщо в результаті буде виявлено, що клієнт (страхувальник або вигодонабувач) підпадає під ознаки особи, яка порушує законодавство у сфері фінансового моніторингу або включена до списку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності, або стосовно якої застосовані міжнародні санкції, страховик зобов'язаний на підставі вимог ст. 10 та ст. 17 даного Закону України відмовити такому клієнту від здійснення фінансової операції. А отже, страховик зобов'язаний відмовити страхувальнику як то від укладання договору страхування, прийняття страхового платежу, виплати страхового відшкодування, а також й від заміни вигодонабувача на іншу особу.

Також страховик як особа, що бере на себе зобов'язання по наданню страхового захисту, має право на дослідження відповідної інформації стосовно режиму використання майна – з якою метою, в який спосіб, ким саме відповідне майно буде використовуватись під час дії договору страхування. Наприклад, використання транспортного засобу в якості таксі, здавання житлового приміщення в оренду, зберігання майна на складі біля водойми, що часто стає джерелом поведі, інше. Якщо страховик вважатиме, що режим використання майна значно збільшуватиме ризик настання страхового випадку, а міри запобігання останньому мінімальні, то страховик має право взагалі відмовитись від укладення договору страхування.

Умова про особу вигодонабувача є суттєвою умовою відповідно до вимог ч. 3 ст. 16 Закону України «Про страхування»⁶. Договір страхування передбачає страхування майнових інтересів конкретно визначеної особи стосовно конкретного майна. Заміна вигодонабувача – це по суті те ж саме призначення вигодонабувача, проте, вже за діючим договором страхування. Якщо змінюється власник (користувач) майна, то може змінитись й мета і спосіб використання останнього, збільшитись або зменшитись його вартість. Зміна вигодонабувача також має визначатись встановленням факту наявності у нового власника (користувача) майна інтересу в його збереженні, дослідженням особи згідно вимог законодавства про фінансовий моніторинг. При цьому, страховик має право запросити у страхувальника інформацію про те, чи не змінюватиметься режим використання даного майна у зв'язку зі зміною вигодонабувача.

На підставі вимог законодавства з питань фінансового моніторингу страхувальнику може бути відмовлено в заміні вигодонабувача на іншу конкретно визначену особу. Якщо ж страховик відмовляє страхувальнику в заміні такої особи, то страхувальник має право достроково припинити договір страхування і звернутись за отриманням такої послуги до інших страховиків.

Отже, з метою:

– уникнення небажаних ситуацій, коли страхувальник з поважних причин не встиг вчасно повідомити страховика про заміну вигодонабувача, і важко визначити належного вигодонабувача для виплати йому страхового відшкодування,

– забезпечення реалізації повною мірою гарантованого законом права особи користуватись та розпоряджатись майном, а разом з тим і права страхувальника призначати та замінювати вигодонабувача,

– захисту права страхувальника як споживача фінансових послуг у непереривній дії страхового захисту протягом всього строку дії договору страхування, вважаємо, що вірним було б наділити страхувальника обов'язком завчасно повідомляти страховика про майбутню (заплановану) заміну вигодонабувача, додавши чинний закон нормою відповідного змісту. Таке повідомлення має бути оформлено в письмовій формі. При цьому, запропонований нами строк для розгляду та вирішення страховиком питання по даному зверненню має становити не більше 5 (п'яти) робочих днів від дня отримання страховиком всіх даних, необхідних для перевірки і встановлення необхідної інформації стосовно заміни вигодонабувача.

Таким чином, на підставі вищевикладеного встановили, що:

1) заміна вигодонабувача передбачає досить серйозну процедуру перевірки та встановлення страховиком відповідної інформації про особу, на яку страхувальник замінює попереднього вигодонабувача. Після вказаної перевірки, маючи законні підстави та/або захищаючи власні майнові інтереси, страховик має право достроково припинити дію договору страхування, відмовивши в заміні вигодонабувача;

2) право страхувальника замінювати вигодонабувача впливає на майнові інтереси страховика, який бере на себе ризик настання страхового випадку, та зобов'язаний виконувати вимоги законодавства з питань фінансового моніторингу.

3) чинна норма закону про право страхувальника замінювати вигодонабувача до настання страхового випадку, обмежує реалізацію цього права в деяких ситуаціях.

У зв'язку з вищевикладеним пропонуємо:

1) доповнити вказане право страхувальника обов'язком останнього наступного змісту: «*Страхувальник зобов'язаний завчасно та в письмовій формі повідомити страховика про заплановану заміну вигодонабувача. Строк подання страхувальником такого повідомлення вказується в договорі страхування.*».

2) доповнити чинне законодавство у сфері добровільного майнового страхування правом страховика наступного змісту: «*У випадку, якщо особа вигодонабувача в момент настання страхового випадку не володітиме майновим інтересом у збереженні відповідного майна та не понесе прямих збитків в результаті пошкодження (знищення) майна, то страховик має право відмовити у виплаті страхового відшкодування.*».

Вважаємо, що вищенаведені доповнення закону допоможуть уникнути непорозумінь між учасниками страхового правовідношення з питань заміни вигодонабувача, в повній мірі забезпечать реалізацію права страхувальника на заміну вигодонабувача, а також забезпечать право страховика на захист власних майнових інтересів при несенні ним страхового ризику, при врегулюванні спорів по страхових випадках та при виконанні вимог законодавства з питань фінансового моніторингу.

¹ Страхование: теория и практика / В. Ю. Абрамов – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 512 с. – С. 171–172.

² Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР (з наступними змінами і доповненнями) // «Законодавство України» Інтернет сайту Верховної Ради станом на 10 квітня 2012 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

³ Там само.

⁴ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV (з наступними змінами і доповненнями) // «Законодавство України» Інтернет сайту Верховної Ради станом на 10 квітня 2012 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

⁵ Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28 листопада 2008 року № 249-IV (з наступними змінами і доповненнями) // «Законодавство України» Інтернет сайту Верховної Ради станом на 10 квітня 2012 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

⁶ Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР (з наступними змінами і доповненнями) // «Законодавство України» Інтернет сайту Верховної Ради станом на 10 квітня 2012 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Резюме

У статті визначено процедуру заміни вигодонабувача. Встановлено, що заміна вигодонабувача впливає на майнові інтереси страховика.

Ключові слова: договір страхування, заміна вигодонабувача.

Резюме

В статье определена процедура замены выгодоприобретателя. Установлено, что замена выгодоприобретателя влияет на имущественные интересы страховщика.

Ключевые слова: договор страхования, замена выгодоприобретателя.

Summary

In this article the replacement procedure of the beneficiary is considered. The influence of replacing of a beneficiary for the property interests of insurer is established.

Key words: insurance contract, replacement of the beneficiary.

Отримано 6.04.2012